

The Diplomatic Interactions Quarterly

Vol. 3, No. 9, Spring 2025, Pp: 109-138

Http: www.dpiq.ir

The Impact of the Ukrainian War on Europe's Energy Strategy in the Caspian Basin and Its Challenges for Iran's Regional Diplomacy

Mohammad Javad Mousanezhad¹

Babak Shafiee²

Afshin Mottaghi³

(Received: 26/12/2024 - Accepted: 05/04/2025)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.519375.1035

Extended Abstract

Introduction

The geopolitical developments resulting from the Russia-Ukraine war have led to a redefinition of the European Union's energy strategy and a greater focus on alternative sources in the Caspian Basin. Using the theoretical framework of interdependence, this article analyzes the effects

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran (Mousanejad@soc.ikiu.ac.ir)- Corresponding Author

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0003-8577-3167>

2. PhD, Department of Political Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran. (Babakshafiee2599@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0007-7562-6015>

3. Professor, Department of Political Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran (A.mottaghi@khu.ac.ir)

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-4406-3236>

of the Ukraine war on Europe's energy supply routes from the Republic of Azerbaijan, Turkmenistan, and Kazakhstan, and examines its consequences on the regional diplomacy of the Islamic Republic of Iran. In this regard, strengthening economic cooperation, actively participating in regional initiatives, and utilizing geopolitical capacities, especially in the fields of transportation and energy, are among the proposed solutions for restoring Iran's position in the Caspian region. The article concludes that redefining Iran's foreign policy in the form of multi-layered, realistic interaction, and in line with the logic of interdependence, is a necessary condition for rebuilding the regional role of the Islamic Republic of Iran in the emerging geo-economic order.

Methodology

This article seeks to answer the question of how the Caspian countries fit into the new European energy equation with the start of the Ukrainian war and the reduction of Russia's share in supplying Europe with energy, by using a qualitative method and the theory of interdependence, and what impact these developments have on Iran's maritime diplomacy in the Caspian region.

Results

The research findings show that the decline in Russia's role in the European energy market has provided opportunities for the Caspian littoral countries to strengthen their transit and export roles and has led to the development of new corridors such as the Trans-Caspian, Lapis Lazuli, and the Southern Gas Corridor. In contrast, Iran has lost its role in the new regional energy order due to obstacles such as sanctions, weak logistics infrastructure, and absence from multilateral projects and has faced challenges in regional diplomacy. In this regard, strengthening economic cooperation, actively participating in regional initiatives, and utilizing geopolitical capacities, especially in the fields of transportation and energy, have been proposed as solutions to revive Iran's position in the Caspian region. The article concludes that redefining Iran's foreign policy in the form of multi-layered, realistic engagement, aligned with the logic of interdependence, is a necessary condition for reconstructing the regional role of the Islamic Republic of Iran in the emerging geoeconomic order.

Discussion

The Russia-Ukraine war, which erupted following Kiev's growing rapprochement with the West and the general desire of the Ukrainian people to join NATO, is a manifestation of the geopolitical confrontation between land-based powers (such as Russia) and sea-based powers (such as the United States and its European allies). This conflict has posed significant challenges to Europe's energy security. Russia, which was Europe's main energy supplier before the war, was forced to reduce its energy exports to Europe by about 50 percent after the conflict began. This fundamental change has pushed Europe to search for new energy sources and alternative transit routes. In such a context, the Caspian Sea and its peripheral countries, especially the three republics of Turkmenistan, Kazakhstan, and Azerbaijan, have emerged as serious options for supplying part of Europe's energy needs. These countries, with significant oil and natural gas reserves, can play an alternative role to Russia in the context of Europe's energy crisis. This shift in Europe's focus on Caspian resources poses challenges beyond the energy sector and also affects regional geopolitics and security. The proximity of the aforementioned countries to Europe in the context of energy cooperation has inevitably led to greater sensitivity and scrutiny of Europe towards developments in the Caspian region, especially regarding the behavior and interactions of the Islamic Republic of Iran with these countries. In fact, Europe's increased dependence on Central Asian and South Caucasus energy will lead to a kind of indirect monitoring of Iran's power relations and cooperation patterns, such as maritime diplomacy with its Caspian neighbors. Especially in a situation where Europe is seeking to establish safe and reliable energy transport routes, any change in Iran's behavioral pattern with these countries could have regional and international consequences.

Conclusion

This war, by drastically reducing Europe's dependence on Russian energy, caused the Caspian littoral states, especially Azerbaijan, Turkmenistan, and Kazakhstan, to be the focus of the European Union's strategic attention. These countries, with their rich energy resources and transit geographical location, became desirable options for realizing Europe's energy security and diversifying energy transport routes. In this context,

new routes such as the Southern Gas Corridor, the Trans-Caspian Project, and the Lazurd and Trasca communication lines became more active, and the geoeconomic role of the Caspian states was enhanced. In contrast, the Islamic Republic of Iran, which was once considered one of the main routes for regional energy transit, has failed to play a decisive role in the new Eurasian energy architecture due to restrictions such as economic sanctions, lack of foreign investment, and lack of participation in regional multilateral projects. Analysis based on the theory of interdependence shows that in today's networked and multilayered global order, the success of countries' energy and regional diplomacy depends on the extent of their participation in synergistic and interaction-oriented mechanisms. Meanwhile, Azerbaijan and Kazakhstan, by adopting a balanced foreign policy and developing energy export routes to the West, have established a new structural dependence on Europe, which has strengthened their geopolitical position. Turkmenistan has also taken advantage of the opportunity created to develop cooperation by concluding multilateral agreements and participating in new transit routes. In contrast, Iran's regional diplomacy requires strategic realignment. The weakening of the transit role, distancing from regional projects, and security sensitivities surrounding competition with third-party actors have posed major challenges for Tehran. In such an environment, the redefinition of Iran's regional foreign policy should be based on three key principles: strengthening domestic infrastructure and logistical capabilities; active participation in regional and multilateral initiatives; and adopting a pragmatic and balanced approach in interacting with global powers. On the other hand, the increasing role of regional and transregional institutions such as the European Union, NATO, and the Economic Cooperation Organization indicates a change in traditional patterns in energy governance and regional politics.

Keywords: Geopolitics, Regional diplomacy, Strategy, Interdependence.

How to Cite: Mousanejad, M. J., Shafiee, B. and Mottaghi, A. (2025). The Impact of the Ukrainian War on Europe's Energy Strategy in the Caspian Basin and Its Challenges for Iran's Regional Diplomacy. *Diplomatic Interactions*, 3 (9), 109 - 138. doi: 10.22034/dpiq.2025.519375.1035

تأثیرات جنگ اوکراین بر راهبرد انرژی اروپا در حوزه خزر و چالش‌های آن برای دیپلماسی منطقه‌ای ایران

محمد جواد موسی‌نژاد^۱ - بابک شفیعی^۲ - افشین متقی دستنایی^۳

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۶ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۴/۰۱/۱۶)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.519375.1035

چکیده

تحولات ژئوپلیتیکی ناشی از جنگ روسیه و اوکراین، موجب بازتعریف راهبرد انرژی اتحادیه اروپا و تمرکز بیشتر آن بر منابع جایگزین در حوزه خزر شده است. این مقاله با استفاده از چارچوب نظری وابستگی متقابل، به تحلیل تأثیرات جنگ اوکراین بر مسیرهای تأمین انرژی اروپا از کشورهای جمهوری آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان پرداخته و پیامدهای آن را بر دیپلماسی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌کند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که کاهش نقش روسیه در بازار انرژی اروپا، فرصت‌هایی برای کشورهای حاشیه خزر در جهت تقویت نقش ترانزیتی و صادراتی آن‌ها فراهم کرده و به توسعه کریدورهای جدیدی مانند ترانس خزر، لاجورد و کریدور گاز جنوبی منجر شده است. در مقابل، ایران به دلیل موانعی همچون تحریم‌ها، ضعف در زیرساخت‌های لجستیکی و غیبت در پروژه‌های چندجانبه، نقش خود را در نظم جدید انرژی منطقه‌ای از دست داده و با چالش‌هایی در دیپلماسی منطقه‌ای مواجه شده است. در این راستا، تقویت همکاری‌های اقتصادی، ورود فعال به ابتکارات منطقه‌ای و بهره‌گیری از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی، به‌ویژه در حوزه حمل‌ونقل و انرژی، از جمله راهکارهای پیشنهادی برای احیای جایگاه ایران در منطقه خزر عنوان شده است. مقاله نتیجه می‌گیرد که بازتعریف سیاست خارجی ایران در قالب تعامل چندلایه، واقع‌گرایانه و همسو با منطق وابستگی متقابل، شرط لازم برای بازسازی نقش منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در نظم ژئواکونومیک نوظهور است.

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، دیپلماسی منطقه‌ای، راهبرد، وابستگی متقابل.

۱. استادیار علوم سیاسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران (Mousanejad@soc.ikiu.ac.ir) - نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0003-8577-3167>

۲. دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (Babakshafiee2599@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0007-7562-6015>

۳. استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (A.mottaghi@khu.ac.ir)

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-4406-3236>

مقدمه

در عصر حاضر، انرژی به یکی از مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر روابط میان دولت‌ها و بازیگران بین‌المللی تبدیل شده است. وابستگی کشورها به منابع انرژی، زمینه‌ساز شکل‌گیری نوعی از مناسبات قدرت میان دولت‌ها شده که در قالب همکاری، رقابت، بحران، و حتی منازعه و جنگ، خود را نمایان می‌سازد. در حالی که تا پیش از دهه‌های اخیر، جنگ و مداخله نظامی یکی از ابزارهای غالب برای تسلط بر منابع انرژی تلقی می‌شد، پایان جنگ اول و دوم خلیج فارس را می‌توان به‌نوعی پایان رسمی این دوره از رقابت نظامی بر سر انرژی دانست (San-Akca et al., 2020).

با تحول ساختار نظام بین‌الملل و کاهش صرفه اقتصادی جنگ برای تحقق اهداف استراتژیک، جهان وارد مرحله‌ای جدید شده است که در آن، مرزهای سرزمینی و جغرافیایی جای خود را به روابط پیچیده و چندلایه‌ای داده‌اند که به تعبیری به‌جای موزاییکی از کشورها، با یک جهان شبکه‌ای مواجهیم؛ جهانی متشکل از بازیگرانی که به‌گونه‌ای درهم‌تنیده، در چارچوب وابستگی‌های متقابل اقتصادی و امنیتی، به یکدیگر متصل شده‌اند (Rong, 2021). عواملی چون رشد روزافزون جمعیت، کمبود منابع طبیعی، فقر جغرافیایی و نیازهای فزاینده بشری، موجب شده‌اند تا روابط میان دولت‌ها بیش از هر زمان دیگری بر پایه ملاحظات متقابل شکل گیرد.

باین حال، جنگ همچنان یکی از مؤلفه‌های مهم نظم بین‌الملل باقی‌مانده و مطالعات میان‌رشته‌ای فراوانی به این پرسش پرداخته‌اند که چه زمانی و تحت چه شرایطی کشورها وارد جنگ می‌شوند. در این زمینه جنگ زمانی رخ می‌دهد که یکی از ارزش‌های بنیادین یک دولت در معرض تهدید قرار گیرد و فرصت برای واکنش محدود باشد. این تبیین نظری، درک بهتری از بروز جنگ‌های ناگهانی و پردامنه‌ای مانند جنگ روسیه و اوکراین به دست می‌دهد. جنگ روسیه و اوکراین که در پی نزدیکی روزافزون کی‌یف به غرب و تمایل عمومی مردم اوکراین برای پیوستن به ناتو شعله‌ور شد، نمودی از رویارویی ژئوپلیتیکی میان قدرت‌های خشکی محور (همچون روسیه) و قدرت‌های دریا محور (مانند

ایالات متحده و متحدان اروپایی آن) به شمار می‌رود. این منازعه، چالش‌های مهمی در حوزه امنیت انرژی اروپا به دنبال داشت. روسیه که پیش از جنگ، تأمین‌کننده اصلی انرژی اروپا بود، پس از آغاز درگیری‌ها ناچار شد صادرات انرژی خود به اروپا را تا حدود ۷۰ درصد کاهش دهد. این تحول بنیادین، اروپا را به سوی جست‌وجوی منابع جدید انرژی و مسیرهای جایگزین ترانزیتی سوق داد (Kakoulaki et al., 2024:16).

در چنین بستری، دریای خزر و کشورهای حاشیه‌ای آن، به‌ویژه سه جمهوری ترکمنستان، قزاقستان و آذربایجان، به‌عنوان گزینه‌هایی جدی برای تأمین بخشی از انرژی موردنیاز اروپا مطرح شدند. این کشورها با دارا بودن ذخایر قابل توجه نفت و گاز طبیعی، می‌توانند در شرایط بحران انرژی اروپا، نقش جایگزینی برای روسیه ایفا کنند. این تغییر جهت اروپا به سوی منابع خزر، چالش‌هایی فراتر از حوزه انرژی دارد و به عرصه ژئوپلیتیک و امنیت منطقه‌ای نیز وارد می‌شود. نزدیکی کشورهای یادشده به اروپا در چارچوب همکاری‌های انرژی، ناگزیر موجب حساسیت و دقت نظر بیشتر اروپا نسبت به تحولات منطقه خزر، به‌ویژه در خصوص رفتار و تعاملات جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است.

افزایش وابستگی اروپا به انرژی آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، موجب نوعی نظارت غیرمستقیم بر مناسبات قدرت و الگوهای همکاری ایران مانند دیپلماسی دریایی با همسایگان خزر خواهد شد. به‌ویژه در شرایطی که اروپا به دنبال تثبیت مسیرهای امن و قابل اعتماد انتقال انرژی است، هرگونه تغییر در الگوی رفتاری ایران با این کشورها می‌تواند پیامدهای منطقه‌ای و بین‌المللی به همراه داشته باشد.

این مقاله درصدد است با بهره‌گیری از رویکردی کیفی و استفاده از نظریه وابستگی متقابل، به این سؤال پاسخ دهد که با آغاز جنگ اوکراین و کاهش سهم روسیه در تأمین انرژی اروپا، کشورهای خزر چگونه در معادله جدید انرژی اروپا جای می‌گیرند و این تحولات چه تأثیری بر دیپلماسی دریایی ایران در منطقه خزر دارد.

بنیادهای نظری

نظریه وابستگی متقابل

نظریه وابستگی متقابل، به عنوان یک نظریه تبادل اجتماعی، به تحلیل روابط میان افراد و بازیگران مختلف می پردازد و این گونه بیان می کند که تعاملات انسانی از طریق وابستگی متقابل شکل می گیرد. این نظریه نخستین بار توسط هارولد کلی در سال ۱۹۵۹ معرفی شد و در سال ۱۹۷۸ به طور رسمی در کتاب آن ها با عنوان روابط بین فردی: نظریه وابستگی متقابل به عنوان یک نظریه پایه در روانشناسی اجتماعی پذیرفته شد (Shafiq et al., 2023:260). در این نظریه، وابستگی متقابل به فرآیندی اشاره دارد که طی آن افراد و گروه ها از طریق تعاملاتشان بر یکدیگر تأثیر می گذارند و رفتارهای یکدیگر را شکل می دهند. نظریه وابستگی متقابل به ویژه در مطالعه امنیت انرژی نقش مهمی ایفا می کند. امنیت انرژی به توانایی دسترسی به منابع انرژی به صورت پایدار، مقرون به صرفه و قابل اعتماد اشاره دارد که این ویژگی ها تحت تأثیر وابستگی های متقابل میان کشورهای تولیدکننده، مصرف کننده و کشورهای ترانزیت قرار دارند. در این زمینه، وابستگی متقابل انرژی می تواند هم پیامدهای مثبت و هم منفی به دنبال داشته باشد. از یک سو، این وابستگی می تواند موجب تقویت دیپلماسی و کاهش احتمال درگیری ها شود، از سوی دیگر، می تواند به عنوان نقطه ضعف برای بهره برداری کشورهای دیگر قرار گیرد

نظریه قدرت دریایی

آلفرد ماهان، استراتژیست دریایی آمریکایی، در کتاب تأثیر قدرت دریایی بر تاریخ (۱۸۹۰) نظریه ای را ارائه کرد که نقش کلیدی نیروی دریایی را در قدرت جهانی تبیین می کند (Kuehn, 2011). او استدلال کرد که کنترل بر دریاها، نه تنها برتری نظامی، بلکه تسلط بر تجارت جهانی و امنیت اقتصادی را نیز به همراه دارد. از نظر ماهان، کشورهایی که ناوگان دریایی قوی دارند، می توانند بر مسیرهای تجاری، مستعمرات و منابع

1 Harold Kelle
 2 Alfred Thayer Mahan

استراتژیک سلطه یابند. ماهان شش عامل را برای قدرت دریایی حیاتی می‌دانست: (۱) موقعیت جغرافیایی، (۲) وسعت قلمرو، (۳) تعداد جمعیت، (۴) منابع طبیعی و اقتصادی، (۵) شخصیت ملی، و (۶) سیاست‌های دولتی. او بریتانیا را نمونه‌ای از یک قدرت دریایی موفق معرفی کرد که با سلطه بر اقیانوس‌ها توانست امپراتوری خود را گسترش دهد. ماهان همچنین توصیه کرد که ایالات متحده برای تبدیل شدن به یک قدرت جهانی باید نیروی دریایی خود را تقویت کرده و بر نقاط استراتژیکی مانند کانال پاناما تسلط یابد (Kennedy, 1988:12).

این نظریه به شدت بر سیاست‌های دریایی قرن بیستم تأثیر گذاشت و الهام‌بخش استراتژی‌های ایالات متحده، آلمان، ژاپن و بریتانیا شد. در دوران جنگ سرد نیز، این ایده در رقابت دریایی میان آمریکا و شوروی نمود یافت. امروزه، قدرت‌های دریایی مانند ایالات متحده و چین همچنان از اصول ماهان برای حفظ برتری خود در اقیانوس‌ها بهره می‌برند.

نظریه قلب زمین

هالفورد مکیندر، جغرافیدان و استراتژیست بریتانیایی، در مقاله‌ای تحت عنوان محور جغرافیایی تاریخ (۱۹۰۴)، نظریه قلب زمین را ارائه داد که به بررسی اهمیت سرزمین‌های اوراسیایی در تسلط بر جهان می‌پرداخت (Knutsen, 2014:340). او برخلاف ماهان، استدلال کرد که قدرت واقعی از دریاها سرچشمه نمی‌گیرد، بلکه در کنترل سرزمین‌های وسیع و غنی اوراسیا نهفته است. بر اساس این نظریه، اوراسیا «قلب زمین» است و هر قدرتی که بتواند آن را تحت سلطه بگیرد، قادر خواهد بود جهان را کنترل کند. مکیندر این نظریه را در قالب یک فرمول معروف بیان کرد: «کسی که بر اروپای شرقی حکومت کند، بر قلب زمین حکومت خواهد کرد؛ کسی که بر قلب زمین حکومت کند، بر جزیره جهانی (اوراسیا و آفریقا) حکومت خواهد کرد؛ و کسی که بر جزیره جهانی حکومت کند، بر جهان حکومت خواهد کرد». مکیندر هشدار داد که قدرت‌های دریایی مانند بریتانیا و

ایالات متحده باید از ظهور یک قدرت واحد در اوراسیا جلوگیری کنند، زیرا چنین قدرتی می‌تواند دسترسی به منابع و مسیرهای استراتژیک جهانی را محدود کرده و توازن قدرت را تغییر دهد.

این نظریه مبنای سیاست‌های مهار اتحاد جماهیر شوروی در دوران جنگ سرد شد؛ زیرا غرب تلاش کرد تا مانع از گسترش نفوذ شوروی در قلب زمین شود. امروزه نیز، نظریه مکیندر و ماهان در تحلیل رقابت‌های ژئوپلیتیکی، از جمله جنگ اوکراین، مورد استفاده قرار می‌گیرد. روسیه به‌عنوان یک قدرت زمینی، تلاش دارد تا نفوذ خود را در اوراسیا افزایش دهد، درحالی‌که ایالات متحده و متحدانش، که به‌عنوان قدرت‌های دریایی شناخته می‌شوند، سعی دارند این گسترش را محدود کنند. نظریه‌های ماهان و مکیندر، دو دیدگاه متضاد اما مکمل در ژئوپلیتیک جهانی هستند که همچنان در سیاست‌های بین‌المللی نقش کلیدی ایفا می‌کنند. از این رو، نگارندگان به منظور تبیین دیدگاه خود، این دو نظریه را در بخش مبانی نظری پژوهش مورد استفاده قرار داده‌اند.

بنیادهای مفهومی

دیپلماسی منطقه‌ای

دیپلماسی منطقه‌ای به مجموعه استراتژی‌ها و اقدامات دیپلماتیک اطلاق می‌شود که یک کشور در روابط بین‌المللی خود از طریق استفاده از ظرفیت‌های جغرافیایی به منظور پیشبرد منافع اقتصادی، سیاسی و امنیتی انجام می‌دهد. این مفهوم از ابعاد مختلفی قابل بررسی است. از یک‌سو، در حوزه امنیتی، دیپلماسی منطقه‌ای شامل مقابله با تهدیدات و تنش‌های مرزی است (Bueger, 2015: 13). از سوی دیگر، در بعد اقتصادی، این دیپلماسی بر تقویت روابط تجاری و ترانزیت انرژی تأکید دارد (Kraska & Pedrozo, 2013:14). همچنین از منظر ژئوپلیتیک، دیپلماسی به‌عنوان ابزاری برای تقویت موقعیت کشورها در رقابت‌های بین‌المللی و حفظ منافع ملی در مناطق حساس به کار می‌رود (Hassler, 2017:112). در تعریف عملیاتی پژوهش حاضر دیپلماسی منطقه‌ای از منظر ژئوپلیتیک نگریسته شده است.

دیپلماسی کریدوری

دیپلماسی کریدوری به مجموعه‌ای از سیاست‌ها و کنش‌های هدفمند در عرصه روابط بین‌الملل اطلاق می‌شود که با بهره‌گیری از ظرفیت‌های جغرافیایی و زیرساختی، مسیرهای ترانزیتی و حمل‌ونقل را به ابزاری برای تقویت منافع ملی تبدیل می‌کند. این نوع دیپلماسی در پی آن است که از طریق پیوند دادن کشورها به شبکه‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای، هم‌زمان به توسعه اقتصادی، تقویت همکاری‌های سیاسی و ارتقای جایگاه ژئوپلیتیکی کشورها کمک کند. در این رویکرد، کریدورها صرفاً مسیرهای فیزیکی نیستند، بلکه بستری برای تعاملات چندبعدی سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی به شمار می‌روند. دیپلماسی کریدوری معمولاً با اهدافی همچون کاهش وابستگی به مسیرهای محدود سنتی، تنوع بخشی به راه‌های ارتباطی، و افزایش مزیت رقابتی در زنجیره‌های تامین بین‌المللی دنبال می‌شود. همچنین این نوع دیپلماسی می‌تواند نقشی تعیین‌کننده در شکل‌دهی به ترتیبات امنیتی نوین در مناطق پیرامونی ایفا کند. در نتیجه، کشورهایی که به صورت فعال در طراحی و مدیریت کریدورهای ارتباطی مشارکت می‌کنند، می‌توانند تأثیرگذاری بیشتری در معادلات ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی جهانی داشته باشند (Dadandish & Chiyavash, 2021:22).

روش تحقیق

روش تحقیق این مقاله کیفی و مبتنی بر استدلال قیاسی است. در این چارچوب، تحلیل داده‌ها با تکیه بر نظریه وابستگی متقابل در حوزه ژئوپلیتیک انرژی و دیپلماسی منطقه‌ای انجام می‌پذیرد. هدف از به کارگیری این رویکرد، فراهم آوردن بستری مفهومی برای تبیین پیوندهای میان سطحی و تأثیرات متقابل بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای در بستر تحولات انرژی پس از جنگ اوکراین است. گردآوری اطلاعات از طریق منابع کتابخانه‌ای، مقالات علمی-پژوهشی، گزارش‌های رسمی و تحلیل‌های منتشرشده در سراچه‌های تخصصی صورت گرفته است.

یافته‌ها

جنگ روسیه و اوکراین را می‌توان در چارچوب نظریه‌های ژئوپلیتیکی آلفرد ماهان و هالفورد مکیندر تحلیل کرد، که بیانگر رقابت تاریخی میان قدرت‌های زمینی و دریایی است. ماهان، افسر نیروی دریایی ایالات متحده، در کتاب تأثیر قدرت دریایی بر تاریخ (۱۸۹۰) استدلال کرد که کنترل دریاها کلید تسلط بر جهان است و ایالات متحده باید با الگوبرداری از امپراتوری بریتانیا، نیروی دریایی قدرتمندی ایجاد کرده و بر مسیرهای استراتژیک تسلط یابد. در مقابل، مکیندر، جغرافیدان بریتانیایی، نظریه "قلب زمین" را ارائه کرد که طبق آن، تسلط بر اوراسیا، با منابع غنی و موقعیت استراتژیکش، عامل تعیین‌کننده در سیاست جهانی است و قدرت‌های دریایی باید مانع از سلطه یک قدرت زمینی بر این منطقه شوند. بر این اساس، روسیه را می‌توان یک قدرت زمینی دانست که در تلاش برای گسترش نفوذ خود در اوراسیاست، در حالی که اوکراین به‌عنوان یک کشور حائل، با حمایت قدرت‌های دریایی همچون ایالات متحده و اروپا، در برابر روسیه مقاومت می‌کند (Abbasi & Hina, 2021:97). جنگ اوکراین در حقیقت بازتابی از تقابل سنتی قدرت‌های بری و بحری است که پیامدهای گسترده‌ای برای نظم بین‌المللی دارد. در این میان، قدرت‌های دریایی از اوکراین با ارائه حمایت‌های دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی پشتیبانی کرده‌اند، در حالی که روسیه از برتری نظامی، جنگ هیبریدی و نیروهای نیابتی خود برای تضعیف حاکمیت اوکراین بهره برده است (فاطمی نژاد، ۱۴۰۲). این جنگ، بازیگران متعددی را نیز درگیر کرده است؛ از جمله کره شمالی که احتمالاً تسلیحات در اختیار روسیه قرار داده و ترکیه که در نقش میانجی، برای صادرات ایمن غلات اوکراینی تلاش کرده است. همچنین، این جنگ به رقابت فناورانه شدیدی دامن زده است، به گونه‌ای که دو طرف با استفاده از پهپادها، موشک‌ها و حملات سایبری در صدد کسب برتری هستند. افزون بر این، جنگ اوکراین بحران‌های انسانی و زیست‌محیطی گسترده‌ای را به همراه داشته است؛ میلیون‌ها غیرنظامی با خشونت، آوارگی و کمبود منابع حیاتی مواجه شده‌اند و آلودگی‌های ناشی از این جنگ، به‌ویژه در دریای سیاه، تبعات زیست‌محیطی نگران‌کننده‌ای ایجاد کرده است.

تأثیرات جنگ اوکراین بر راهبرد انرژی اروپا در حوزه خزر ... ۱۲۱

یکی از جلوه‌های بارز این تقابل، بحران انرژی ناشی از جنگ است. پیش از جنگ در سال ۲۰۲۱، روسیه روزانه حدود ۲,۴ میلیون بشکه نفت خام به اروپا صادر می‌کرد که بیش از نیمی از کل صادرات نفت خام این کشور را تشکیل می‌داد (Wavell Room, 2023:45). همچنین صادرات گاز طبیعی روسیه به اتحادیه اروپا در همان سال حدود ۱۴۶ میلیارد مترمکعب بود و نزدیک به ۴۰ درصد نیاز گازی اروپا را تأمین می‌کرد (ECFR, 2023:34). اما پس از تهاجم نظامی روسیه به اوکراین در فوریه ۲۰۲۲، صادرات نفت روسیه به اروپا به واسطه تحریم‌های شدید اتحادیه اروپا، تا مارس ۲۰۲۳ حدود ۹۰ درصد کاهش یافت (European Commission, 2023:113). در این راستا، صادرات گاز روسیه نیز در سال ۲۰۲۲ به حدود ۶۲ میلیارد مترمکعب و در سال ۲۰۲۴ به تنها ۳۲ میلیارد مترمکعب رسید (ECFR, 2024:34) که کاهش چشمگیری در وابستگی اروپا به منابع روسی را نشان می‌دهد. جنگ اوکراین و بحران انرژی در اروپا، چالشی بی‌سابقه برای امنیت انرژی این قاره ایجاد کرد (بصیری نیا و همکاران, ۲۰۱۹:۱۴۰۳). حمله روسیه به اوکراین در فوریه ۲۰۲۲، همراه با کاهش ۸۰ درصدی صادرات انرژی طبیعی روسیه به اروپا، وابستگی تاریخی این قاره به هیدروکربن‌های روسیه را به یک بحران ژئوپلیتیکی تبدیل کرد (صباغیان و رسولی, ۱۹۰:۱۴۰۰).

این بحران، اروپا را واداشت تا به سرعت منابع جایگزین انرژی را بیابد و مسیرهای جدیدی برای واردات گاز تعریف کند. با این حال، برخلاف انتظار کرملین، این اقدام نه تنها اروپا را به زانو در نیاورد؛ بلکه کشورهای اروپایی را به سمت توسعه زیرساخت‌های جدید واردات گاز طبیعی مایع و سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدید پذیر سوق داد و وابستگی آن‌ها به روسیه را به شدت کاهش داد (سازمند و شمس, ۱۲:۱۳۹۴). با وجود موفقیت اروپا در یافتن جایگزین‌های انرژی، هزینه‌های ناشی از این تغییرات بر اقتصاد این قاره سنگینی کرد. افزایش شدید قیمت انرژی، صنایع را تحت فشار قرار داد، تورم را افزایش داد و قدرت خرید مصرف‌کنندگان را کاهش داد. در این میان، سهم انرژی‌های تجدید پذیر

به سرعت افزایش یافت و برای نخستین بار، باد و خورشید بیش از یک پنجم برق اروپا را تأمین کردند و از گاز طبیعی پیشی گرفتند. این تحول، نشانگر تغییری اساسی در سیاست انرژی اروپا بود، اما هم‌زمان امنیت انرژی همچنان یکی از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران باقی ماند.

در این میان، نیاز اروپا به منابع پایدار، این قاره را به سوی منطقه خزر سوق داده است (Latsabidze, 2022:67). کشورهای ترکمنستان، آذربایجان و قزاقستان، با ذخایر قابل توجه نفت و گاز خود، به گزینه‌هایی کلیدی برای جایگزینی انرژی روسیه تبدیل شده‌اند. اروپا تلاش کرده است تا با انعقاد قراردادهای جدید و تقویت همکاری‌های انرژی، دسترسی خود به این منابع را تضمین کند. منطقه خزر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گزینه‌ها مطرح شد. کشورهای این منطقه مانند آذربایجان، قزاقستان و ترکمنستان، با دارا بودن ذخایر عظیم نفت و گاز، در کانون توجهات جدید اروپا قرار گرفتند. پیش از جنگ، صادرات نفت این کشورها عمدتاً از طریق خط لوله باکو-تفلیس-جیحان انجام می‌شد. اما پس از جنگ، با تلاش اروپا برای تنوع‌بخشی به منابع انرژی، حجم انتقال نفت از طریق افزایش یافت و قراردادهای جدیدی در حوزه انرژی امضا شد (Wavell Room, 2023:77).

در حوزه گاز نیز، پیش از جنگ، آذربایجان از طریق «مسیر دالان گازی جنوبی»^۲ مقادیر محدودی گاز به اروپا صادر می‌کرد. اما در ژوئیه ۲۰۲۲، اتحادیه اروپا و آذربایجان تفاهم‌نامه‌ای برای دو برابر کردن ظرفیت این مسیر به ۲۰ میلیارد مترمکعب تا سال ۲۰۲۷ به امضا رساندند (ECFR, 2023). همچنین پروژه‌هایی نظیر خط لوله ترانس خزر برای انتقال گاز ترکمنستان از طریق آذربایجان به اروپا اهمیت ژئوپلیتیکی بیشتری یافتند. این اقدامات، نه تنها کاهش وابستگی به روسیه را هدف گرفتند، بلکه جایگاه کشورهای منطقه خزر را نیز در نظم جدید انرژی ارتقا دادند (اصولی و نواختی مقدم، ۱۴۰۰:۳۵۱). یکی از مهم‌ترین پروژه‌ها در این راستا، خط لوله ترانس خزر است که گاز ترکمنستان را از طریق

1 BIC

2 Southern Gas Corridor

تأثیرات جنگ اوکراین بر راهبرد انرژی اروپا در حوزه خزر ... ۱۲۳

آذربایجان و ترکیه به اروپا منتقل می‌کند. این مسیر، ضمن کاهش وابستگی اروپا به روسیه، نقش کشورهای منطقه خزر را در معادلات انرژی جهانی برجسته‌تر کرده است. با این حال، تأمین انرژی از منابع جایگزین، چالش‌های خاص خود را دارد (ولی زاده و صادقی، ۱۴۰۰:۱۶۱).

وابستگی متقابل ترکمنستان و اروپا در چارچوب دیپلماسی انرژی و همکاری‌های چندلایه

در بستر تحولات ژئوپلیتیکی اخیر، روابط ترکمنستان و اتحادیه اروپا به سمت الگویی از وابستگی متقابل مبتنی بر دیپلماسی انرژی و همکاری‌های چند سطحی سوق یافته است (Mirzekhanov, 2023:65). این روابط که آغاز آن با توافقنامه‌های تجاری و مبادلات اقتصادی محدود همراه بود، اکنون با گسترش به حوزه‌های سیاسی، اجتماعی و توسعه‌ای، ابعادی فراگیرتر به خود گرفته است. اگرچه توافق‌نامه مشارکت و همکاری هنوز به طور رسمی اجرا نشده، اما روند مستمر تعاملات دیپلماتیک از طریق نشست‌های کمیته‌های مشترک، گفت‌وگوهای پارلمانی و پیشبرد طرح‌های توسعه‌ای، بیانگر اراده دو طرف برای شکل‌دهی به نوعی شراکت راهبردی و پایدار است. در این میان، دیپلماسی انرژی جایگاه محوری در چارچوب همکاری‌ها یافته؛ به‌ویژه با توجه به راهبرد اروپا برای تنوع‌بخشی به منابع انرژی و کاهش وابستگی به روسیه، ترکمنستان به‌عنوان یکی از بازیگران کلیدی حوزه گاز و انرژی در آسیای مرکزی، در کانون توجه قرار گرفته است. اتحادیه اروپا با حمایت از برنامه‌های نوسازی انرژی ترکمنستان، از جمله در حوزه بهره‌وری، زیرساخت‌ها و اتصال به بازارهای منطقه‌ای، تلاش کرده است تا پیوندهای ساختاری و درازمدت ایجاد کند. هم‌زمان، با تمرکز بر پروژه‌های توسعه اجتماعی، آموزش و بهداشت، به تقویت بنیادهای انسانی این شراکت نیز پرداخته است.

در این چارچوب، مسیرهای نوین ترانزیتی مانند راهگذر ترانس خزر، لاجورد و پروژه تراسیکا نقش برجسته‌ای در تحقق وابستگی متقابل ایفا کرده‌اند. راهگذر ترانس خزر، با اتصال ترکمنستان به اروپا از مسیر آذربایجان، گرجستان و ترکیه، نه تنها تنوع مسیرهای

صادرات انرژی را امکان‌پذیر ساخته بلکه به‌عنوان یک کانال ژئواکونومیک، به تعمیق دیپلماسی انرژی دو طرف انجامیده است. مسیر لاجورد و تراسیکا نیز با تقویت زیرساخت‌های لجستیکی و همگرایی منطقه‌ای، شرایط پیوستن مؤثر ترکمنستان به شبکه اقتصادی اروپا را فراهم کرده‌اند. بنابراین، روابط ترکمنستان و اروپا را می‌توان نمونه‌ای بارز از وابستگی متقابل ساختاری دانست که در آن انرژی، به‌عنوان عنصر راهبردی، نه تنها عامل پیوند اقتصادی؛ بلکه بسترساز تعاملات سیاسی و دیپلماتیک در سطح منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای شده است. این الگوی وابستگی، در متن نظم جهانی در حال گذار، نشان‌دهنده جهتی نوین در تعاملات میان منطقه‌ای و نقش آفرینی کشورهای انرژی محور در دیپلماسی معاصر است.

وابستگی متقابل قزاقستان و اروپا در چارچوب دیپلماسی انرژی و راهبردهای ژئوپلیتیکی

قزاقستان به‌عنوان یکی از بازیگران مهم آسیای مرکزی، جایگاهی راهبردی در نظم نوظهور جهانی مبتنی بر پیوستگی‌های ژئواکونومیک و شبکه‌ای یافته است (درج، ۱۴۰۲). روابط این کشور با اتحادیه اروپا به ویژه در حوزه انرژی، در چارچوب وابستگی متقابل و مبتنی بر منافع مشترک اقتصادی، امنیتی و سیاسی توسعه یافته است (رئیس‌نژاد، ۱۴۰۰: ۱۲۱). اروپا که یکی از بزرگ‌ترین شریک تجاری و سرمایه‌گذار خارجی در قزاقستان به شمار می‌رود (European Commission, 2024)، به دنبال تضمین دسترسی پایدار به منابع نفت و گاز این کشور است (Kabylda et al., 2020: 55). در مقابل، قزاقستان نیز همکاری با اروپا را ابزاری برای تنوع‌بخشی به شرکای راهبردی، کاهش وابستگی به روسیه و تقویت استقلال سیاسی و اقتصادی خود می‌داند. این رابطه دوجانبه، بستری برای شکل‌گیری دیپلماسی انرژی فعال فراهم کرده که به تقویت هم‌زمان همکاری در حوزه‌هایی چون ترانزیت، محیط‌زیست و امنیت منطقه‌ای انجامیده است.

در متن بحران‌های ژئوپلیتیک، به‌ویژه جنگ روسیه و اوکراین، قزاقستان با اتخاذ موضعی متوازن و واقع‌گرایانه، تلاش کرده ضمن پرهیز از تقابل مستقیم، منافع ملی و

اقتصادی خود را حفظ کند. مخالفت‌های ضمنی رهبران این کشور با برخی سیاست‌های روسیه، به ویژه در حوزه تجاوز به تمامیت ارضی کشورها، حاکی از تغییر رویکرد راهبردی آستانه و حرکت به سوی استقلال بیشتر در سیاست خارجی است (آدمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۵۷). در این چارچوب، ترانزیت انرژی به اروپا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است (واعظی و خزائی، ۱۴۰۰: ۱۳۰). با وجود آنکه بخش عمده صادرات انرژی قزاقستان همچنان از طریق زیرساخت‌های دوران شوروی و مسیرهای روسی صورت می‌گیرد، تنش‌های اخیر باعث افزایش تمرکز آستانه بر مسیرهای جایگزین شده است. کریدور میانی و مسیر دریای خزر، که قزاقستان را از طریق آذربایجان، گرجستان و ترکیه به اروپا متصل می‌کند، به عنوان گزینه‌ای مستقل، ایمن و پایدار برای انتقال انرژی مطرح است. قزاقستان با سرمایه‌گذاری در توسعه بندرها، جاده‌ها و خطوط ریلی در حاشیه خزر، زیرساخت‌های این مسیر را تقویت کرده است. اگرچه چالش‌هایی مانند هزینه بالا و رقابت ژئوپلیتیکی وجود دارد، اما این مسیر از نظر زیست‌محیطی و امنیتی، مطلوب‌تر از مسیرهای سنتی تلقی می‌شود.

در سطح کلان، قزاقستان با اتخاذ سیاست خارجی چندجانبه‌گرا و دیپلماسی متوازن، در تلاش است جایگاه خود را میان شرق و غرب تقویت کرده و از مزایای تعامل با قدرت‌های مختلف بهره‌مند شود (رضاپور و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۰). این کشور با حفظ تعامل با روسیه در چارچوب سازمان‌هایی مانند اتحادیه اقتصادی اوراسیا، هم‌زمان روابط خود را با اروپا، چین، ترکیه، هند و ایالات متحده گسترش داده است. مشارکت در ابتکار «کمربند و جاده»، توسعه کریدور میانی و گفت‌وگوهای امنیتی با اروپا و ناتو، همگی نشانه‌ای از تلاش قزاقستان برای ایفای نقش فعال‌تر به عنوان بازیگری مستقل در نظم چندقطبی جهانی است. با این حال، این مسیر نیازمند تقویت نهادهای داخلی، ثبات سیاسی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و تداوم دیپلماسی واقع‌گرایانه است. قزاقستان در صورت مدیریت هوشمندانه این الزامات، می‌تواند الگوی موفقی از وابستگی متقابل در قالب دیپلماسی انرژی و چندجانبه‌گرایی در آسیای مرکزی باشد.

وابستگی متقابل آذربایجان و اروپا در چارچوب دیپلماسی انرژی و تحولات ژئوپلیتیکی

در ساختار ژئوپلیتیکی شبکه‌ای که بر تعاملات چندوجهی و وابستگی متقابل میان بازیگران بین‌المللی استوار است، روابط اروپا و آذربایجان به‌عنوان نمونه‌ای برجسته از پیوندهای راهبردی در حوزه‌های انرژی، سیاست و امنیت مطرح است. این روابط، با اتکا بر توافق‌نامه مشارکت و همکاری سال ۱۹۹۹ میلادی و تلاش برای تنظیم چارچوب همکاری جدید، از سطح سنتی مناسبات فراتر رفته و به سطحی از شراکت راهبردی ارتقا یافته است. در این شراکت، اتحادیه اروپا آذربایجان را به‌عنوان تأمین‌کننده جایگزین و غیر وابسته به روسیه در حوزه انرژی تلقی می‌کند. پروژه‌های راهبردی کریدور گاز جنوبی، شامل میدان گازی شاه‌دنیز و خطوط لوله اس.سی.پی، تاناب و تاپ، حلقه اتصال مستقیمی میان منابع انرژی دریای خزر و بازارهای مصرف اروپایی ایجاد کرده‌اند و آذربایجان را به یکی از گره‌های اصلی در شبکه تأمین انرژی اروپا بدل ساخته‌اند (رضاپور و هدایتی شهیدانی، ۱۴۰۰: ۵۸).

در این چارچوب، اتحادیه اروپا تلاش دارد با تقویت گفت‌وگوهای سیاسی، مبادلات تجاری و طرح‌های بازسازی، نقشی فعال در ثبات سازی قفقاز جنوبی ایفا کند. مشارکت اروپا در فرایند حل‌وفصل مناقشه قره‌باغ، از طریق اعزام نمایندگان ویژه و طرح ابتکارات دیپلماتیک، نشانگر اهمیت آذربایجان در معماری امنیتی منطقه‌ای و ارتقای جایگاه این کشور از یک بازیگر حاشیه‌ای به کنشگری کلیدی در نظم اوراسیایی شبکه‌ای است. از سوی دیگر، حمایت ترکیه از آذربایجان، به‌ویژه در جریان جنگ قره‌باغ سال ۲۰۲۰، به معادلات ژئوپلیتیکی منطقه ابعاد تازه‌ای بخشیده است (پوراحمدی میبیدی و فیض‌اللهی، ۱۴۰۲: ۷۶).

ترکیه که خود را رهبر فرهنگی و سیاسی جهان ترک می‌داند، با موضع‌گیری قاطع در حمایت از آذربایجان، به‌ویژه از نظر نظامی و لجستیکی، قدرت میدانی این کشور را به طرز چشم‌گیری ارتقا داد. این رویکرد، هرچند با انتقاداتی از سوی اروپا نسبت به اظهارات و اقدامات یک‌جانبه ترکیه مواجه شد، اما در نهایت منجر به شکل‌گیری الگوی جدیدی از تعامل سه‌جانبه میان آذربایجان، ترکیه و اروپا در حوزه انرژی شد. در این قالب، آذربایجان به‌عنوان حلقه اتصال در زنجیره انرژی، امنیت و دیپلماسی منطقه‌ای ایفای نقش

می‌کند. این وضعیت بازتابی از الگوی نوین شبکه‌سازی ژئوپلیتیکی است که در آن همکاری‌ها از تقابل‌های سنتی فراتر رفته و بر مبنای توازن منافع، انعطاف‌پذیری راهبردی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین منطقه‌ای استوار شده‌اند. در نتیجه، مناسبات آذربایجان و اروپا، با واسطه نقش‌آفرینی ترکیه، نماد عینی وابستگی متقابل در نظم جهانی متکثر و پیوسته امروز تلقی می‌شود.

دیپلماسی منطقه‌ای ایران با ترکمنستان، آذربایجان و قزاقستان از منظر نظریه وابستگی متقابل

دیپلماسی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران با کشورهای ترکمنستان، آذربایجان و قزاقستان در چارچوب نظریه «وابستگی متقابل»، بر پایه تقویت پیوندهای اقتصادی، انرژی محور و زیرساختی استوار است؛ پیوندهایی که به مرور زمان به الگویی از تعاملات پایدار و چندلایه منجر شده‌اند (شفیعی و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۰۰). بر اساس این نظریه، در جهان کنونی که کشورها به صورت روزافزون در حوزه‌های گوناگون به هم وابسته شده‌اند، تمرکز بر همکاری و منافع مشترک به جای رقابت صرف، موجب شکل‌گیری شبکه‌ای از پیوندهای هم‌افزا می‌شود. ایران به عنوان یکی از بازیگران ژئواستراتژیک منطقه، در تعامل با سه کشور یادشده، به‌ویژه در زمینه امنیت انرژی و حمل‌ونقل منطقه‌ای، نقش مؤثری ایفا کرده است. در این میان، ترکمنستان، آذربایجان و قزاقستان که از تولیدکنندگان اصلی نفت و گاز در منطقه محسوب می‌شوند، در تعامل با ایران، فرصت‌هایی برای تنوع‌بخشی به بازارهای صادراتی خود به دست آورده‌اند. برای نمونه، خط لوله گاز ایران-ترکمنستان نمونه‌ای از همکاری‌های راهبردی در حوزه انرژی است که ضمن تقویت امنیت انرژی ایران، برای ترکمنستان نیز منابع درآمدی مستمر فراهم آورده است (دهقانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۵۰). فراتر از انرژی، حوزه‌هایی همچون ترانزیت و تجارت منطقه‌ای نیز در چارچوب دیپلماسی چندجانبه ایران، جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند. ایران با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های ترانزیتی و مشارکت در طرح‌هایی مانند کریدور شمال-جنوب، توانسته است نقش محوری خود را در اتصال آسیای مرکزی به خلیج فارس، قفقاز و اروپا تثبیت

کند. این مسیرها با اتصال ایران به بندرها و راه‌آهن‌های کشورهای آسیای مرکزی، وابستگی متقابل اقتصادی و ساختاری میان ایران، ترکمنستان، آذربایجان و قزاقستان را تعمیق بخشیده‌اند. با این حال، این وابستگی‌ها همواره در برابر چالش‌هایی همچون نوسانات سیاست داخلی، فشارهای تحریمی، رقابت‌های ژئوپلیتیکی و تحولات در روابط ایران با قدرت‌های بزرگ جهانی آسیب‌پذیر هستند. برای مثال، تداوم تحریم‌ها یا تنش‌های منطقه‌ای می‌تواند روند اجرای پروژه‌های مشترک یا تداوم صادرات انرژی را تحت تأثیر قرار دهد. تحلیل دیپلماسی منطقه‌ای ایران از منظر نظریه وابستگی متقابل نشان می‌دهد که تعاملات چندجانبه مبتنی بر منافع مشترک اقتصادی و انرژی می‌توانند بستری مؤثر برای تقویت ثبات منطقه‌ای، توسعه اقتصادی و ارتقای جایگاه راهبردی ایران در منطقه اوراسیا فراهم آورند. ادامه این مسیر نیازمند حفظ سیاست خارجی متوازن، دیپلماسی فعال و تقویت زیرساخت‌های داخلی است تا ایران بتواند به‌عنوان یک بازیگر کلیدی در نظم در حال تحول اوراسیایی نقش‌آفرینی کند.

بحث

تحلیل پیامدهای جنگ روسیه و اوکراین بر استراتژی انرژی اروپا در منطقه خزر، نه تنها نشان‌دهنده تحولات گسترده در نقشه ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی منطقه است، بلکه تأثیرات مستقیمی بر دیپلماسی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از بازیگران مهم خزر دارد. در پاسخ به سؤال تحقیق مبنی بر اینکه تحولات ناشی از جنگ اوکراین چگونه بر راهبرد انرژی اروپا در حوزه خزر اثر گذاشته و این امر چه چالش‌هایی برای دیپلماسی منطقه‌ای ایران دارد، می‌توان گفت که با کاهش نقش روسیه به‌عنوان تأمین‌کننده اصلی انرژی اروپا، کشورهای حاشیه خزر به‌ویژه آذربایجان، قزاقستان و ترکمنستان، در کانون توجه قرار گرفته‌اند و این تحول به بازآرایی روابط منطقه‌ای منجر شده است. از منظر نظریه وابستگی متقابل، آنچه در این دوره رخ داده است، تقویت پیوندهای چندجانبه در حوزه انرژی، حمل‌ونقل و تجارت میان اروپا و کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی است. جنگ اوکراین و کاهش عرضه انرژی از سوی روسیه، اتحادیه اروپا را ناگزیر

ساخت تا برای حفظ امنیت انرژی، به سوی منابع جدید و مسیرهای ترانزیتی ایمن تر، از جمله دریای خزر، متمایل شود. در این راستا، کشورهایی همچون آذربایجان با توسعه کریدور جنوبی گاز، ترکمنستان با مشارکت در طرح‌های انتقالی مانند ترانس خزر و لاجورد، و قزاقستان با سرمایه‌گذاری در بندرها و زیرساخت‌های راهبردی، موفق شده‌اند جایگاه خود را در راهبرد انرژی اروپا تثبیت کنند. در این میان، نقش ایران در معادله انرژی منطقه‌ای دچار تضعیف شده است. ایران که در گذشته به‌عنوان مسیر حیاتی ترانزیتی انرژی بین آسیای مرکزی و اروپا شناخته می‌شد، به دلیل عواملی چون تحریم‌های بین‌المللی، محدودیت در سرمایه‌گذاری خارجی و رقابت‌پذیری فنی پایین، از گردونه طرح‌های کلیدی منطقه‌ای مانند کریدور ترانس خزر کنار گذاشته شده است. چنین تحولی، وابستگی متقابل ایران با کشورهای همسایه خزر را کمرنگ‌تر کرده و در نتیجه، قدرت چانه‌زنی ایران در دیپلماسی منطقه‌ای کاهش یافته است. از منظر روابط دوجانبه، ترکمنستان با توسعه همکاری‌های خود با اروپا و طرح‌هایی مانند صادرات گاز از مسیر آذربایجان و ترکیه، عملاً الگوی وابستگی خود را متنوع کرده و ایران دیگر مسیر انحصاری واردات یا ترانزیت انرژی برای این کشور محسوب نمی‌شود. آذربایجان نیز با نقش آفرینی فعال در حوزه انرژی، هم به اروپا و هم به ترکیه نزدیک شده و در نتیجه از لحاظ دیپلماتیک، به بازیگری مستقل و مؤثر در سطح اوراسیا تبدیل شده است. قزاقستان نیز با اتخاذ سیاست خارجی متوازن و چندجانبه‌گرا، توانسته وابستگی خود به زیرساخت‌های روسی را کاهش داده و تعاملات سازنده‌تری با غرب شکل دهد.

از سوی دیگر، تحولات ژئوپلیتیکی ناشی از نزدیکی کشورهای خزر به اروپا، موقعیت ایران را از جنبه امنیتی نیز متأثر کرده است. دیپلماسی منطقه‌ای ایران که تا پیش از این بر اهرم‌های انرژی، ژئوپلیتیک و همسایگی تأکید داشت، اکنون با فضایی روبه‌روست که در آن نهادهای غربی نقش بیشتری در قفقاز جنوبی و آسیای مرکزی ایفا می‌کنند. این مسئله موجب شده ایران نسبت به مداخلات بازیگران ثالث حساس‌تر شود و برای حفظ نفوذ خود، به سمت دیپلماسی عمل‌گرایانه و همگرایی چندجانبه حرکت کند. از منظر راهبردی، بزرگ‌ترین چالش ایران در این فضا، حفظ جایگاه در نظم منطقه‌ای خزر است. در جهانی

که ساختار قدرت بر پایه شبکه‌های وابستگی شکل گرفته و روابط صرفاً بر مبنای جغرافیای کلاسیک تنظیم نمی‌شود، ایران باید در سیاست‌گذاری‌های انرژی و منطقه‌ای خود بازنگری اساسی انجام دهد. عدم حضور فعال در پروژه‌های انرژی و ترانزیتی منطقه خزر، نه تنها به کاهش مزیت ژئوپلیتیکی ایران می‌انجامد، بلکه خطر حذف تدریجی از معادلات اقتصادی اوراسیا را نیز افزایش می‌دهد. حال اگر جنگ اوکراین متغیر مستقل، استراتژی انرژی اروپا متغیر میانجی، و جایگاه ایران متغیر وابسته محسوب می‌شود، می‌توان دریافت که تحولات خارجی به طور مستقیم بر رفتار بازیگران منطقه‌ای و قدرت مانور ایران اثرگذار بوده است. در چنین شرایطی، بازتعریف دیپلماسی منطقه‌ای ایران در چارچوب وابستگی متقابل، به ویژه با تأکید بر مشارکت در طرح‌های چندجانبه، تعامل با نهادهای فرامنطقه‌ای، و تقویت زیرساخت‌های لجستیکی و انرژی، ضرورتی انکارناپذیر است. جمع‌بندی بحث آن است که در نظم ژئواکونومیک جدید، دیپلماسی منطقه‌ای بدون درک صحیح از پیوندهای وابستگی متقابل و تحولات ژئوپلیتیکی نمی‌تواند موفق عمل کند. ایران برای بازیابی نقش سنتی خود در منطقه خزر، نیازمند سیاستی هوشمند، تعامل‌گرا و چندلایه است. استفاده از ظرفیت‌های ژئواستراتژیک، تمرکز بر سرمایه‌گذاری در حمل‌ونقل و انرژی و ارتقای همکاری با کشورهای منطقه بر اساس منافع مشترک، می‌تواند راهگشای احیای موقعیت ایران در نظم نوظهور انرژی اوراسیا باشد.

چالش‌های دیپلماسی منطقه‌ای ایران در منطقه خزر پساجنگ اوکراین

منبع: ترسیم نگارندگان

نتیجه‌گیری

تحولات ژئوپلیتیکی ناشی از جنگ روسیه و اوکراین، نقطه عطفی در بازتعریف راهبردهای انرژی اروپا و نظم منطقه‌ای پیرامون حوزه خزر به شمار می‌آید. این جنگ، به واسطه کاهش شدید وابستگی اروپا به انرژی روسیه، موجب شد کشورهای حاشیه خزر به ویژه آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان، در کانون توجه استراتژیک اتحادیه اروپا قرار گیرند. این کشورها، به واسطه منابع انرژی غنی و موقعیت جغرافیایی ترانزیتی، به گزینه‌های مطلوبی برای تحقق امنیت انرژی اروپا و متنوع سازی مسیرهای انتقال انرژی تبدیل شدند. در این چارچوب، مسیرهای جدیدی مانند کریدور گاز جنوبی، پروژه ترانس خزر و خطوط ارتباطی لاجورد و تراسیکا فعال تر شدند و نقش ژئواکونومیک کشورهای خزر ارتقا یافت. در مقابل، جمهوری اسلامی ایران که در گذشته یکی از مسیرهای اصلی ترانزیت انرژی منطقه‌ای به شمار می‌رفت، به دلیل محدودیت‌هایی نظیر تحریم‌های اقتصادی، عدم سرمایه‌گذاری خارجی و عدم حضور در پروژه‌های چندجانبه منطقه‌ای، نتوانسته است در معماری نوین انرژی اوراسیا نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کند.

تحلیل بر پایه نظریه وابستگی متقابل نشان می‌دهد که در نظم جهانی شبکه‌ای و چندلایه امروز، موفقیت دیپلماسی انرژی و منطقه‌ای کشورها به میزان مشارکت آن‌ها در سازوکارهای هم‌افزا و تعامل محور وابسته است. در این میان، آذربایجان و قزاقستان با اتخاذ سیاست خارجی متوازن و توسعه مسیرهای صادرات انرژی به غرب، وابستگی ساختاری جدیدی با اروپا برقرار کرده‌اند که به تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی آن‌ها انجامیده است. ترکمنستان نیز با انعقاد قراردادهای چندجانبه و حضور در مسیرهای انتقالی جدید، از فرصت ایجاد شده برای توسعه همکاری‌ها بهره برده است. در مقابل، دیپلماسی منطقه‌ای ایران نیازمند بازآرایی راهبردی است. تضعیف نقش ترانزیتی، فاصله گرفتن از پروژه‌های منطقه‌ای، و حساسیت‌های امنیتی پیرامون رقابت با بازیگران ثالث، چالش‌های عمده‌ای برای تهران در پی داشته است. در چنین فضایی، بازتعریف سیاست خارجی منطقه‌ای ایران باید بر پایه سه اصل کلیدی باشد: تقویت زیرساخت‌های داخلی و قابلیت‌های لجستیکی؛ حضور فعال در طرح‌های منطقه‌ای و چندجانبه و اتخاذ رویکرد عمل‌گرایانه و متوازن در

تعامل با قدرت‌های جهانی. از سوی دیگر، افزایش نقش نهادهای منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای مانند اتحادیه اروپا، ناتو و سازمان‌های همکاری اقتصادی، نشانگر تغییر الگوهای سنتی در حکمرانی انرژی و سیاست منطقه‌ای است. این تحولات مستلزم آن است که ایران نه تنها نگاه اقتصادی خود را در حوزه خزر ارتقا دهد؛ بلکه دیپلماسی فرهنگی، زیست‌محیطی و فناوری محور را نیز وارد معادلات منطقه‌ای کند. بهره‌گیری هوشمندانه از ظرفیت‌های داخلی، مانند موقعیت جغرافیایی ممتاز، دسترسی به آب‌های آزاد و تجربه در مدیریت انرژی، می‌تواند در صورت همگرایی با سازوکارهای همکاری منطقه‌ای، جایگاه ایران را بازسازی و تثبیت کند.

منابع

- آدمی، علی؛ فلاح، مریم؛ و مومنی، مجیدرضا. (۱۳۹۹). الگوی توسعه جمهوری قزاقستان (۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰). *مطالعات اوراسیای مرکزی*، ۱۳(۲)، ۳۴۵-۳۷۰. <https://doi.org/10.22059/jcep.2020.303253.449929>
- اصولی، قاسم؛ و نواختی‌مقدم، امین. (۱۴۰۰). فرصت‌ها و چالش‌های همکاری ژئواکونومیک ایران و ترکمنستان. *پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، ۹(۲)، ۳۳۴-۳۶۴. <https://doi.org/10.22067/irlip.2021.21346.0>
- بصیری‌نیا، علی؛ حسینی‌فر، عبدالرسول؛ و لطیفیان، یونس. (۱۴۰۳). تدوین سناریوهای راهبردی مبادلات منابع انرژی در خلیج فارس پس از بحران جنگ روسیه و اوکراین با رویکرد آینده‌پژوهی. *روابط خارجی*، ۱۶(۱)، ۲۰۱-۲۲۶. <https://doi.org/10.22034/fr.2024.416708.1439>
- پوراحمدی‌میبدی، حسین؛ و فیض‌اللهی، مهدی. (۱۴۰۲). تشدید تنش در قره‌باغ و چالش‌های منطقه‌ای ایران در سال‌های ۲۰۲۰ و ۲۰۲۳. *مطالعات اوراسیای مرکزی*، ۱۶(۲)، ۷۵-۱۰۰. <https://doi.org/10.22059/jcep.2024.370397.450191>
- جعفرزاده، امیر؛ عبدلی، قهرمان؛ و جوان، افشین. (۱۳۹۹). قدرت چانه‌زنی گزینه‌های صادرات گاز از کریدور جنوبی به اروپا. *پژوهش‌های اقتصادی ایران*، ۲۵(۸۴)، ۱-۳۴. <https://doi.org/10.22054/ijer.2020.47943.810>
- درج، حمید. (۱۴۰۲). واکاوی ابعاد سیاست خارجی چندوجهی و متوازن قزاقستان. *سیاست خارجی*، ۳۷(۳)، ۱۱۷-۱۴۶.

تأثیرات جنگ اوکراین بر راهبرد انرژی اروپا در حوزه خزر ... ۱۳۳

دهقانی، الهویردی؛ صدیق، میرابراهیم؛ و شیرزادی، رضا. (۱۴۰۰). بررسی نقش صادرات گاز در گسترش مناسبات ایران و کشورهای همسایه و شکل‌گیری همگرایی منطقه‌ای. مجلس و راهبرد، ۲۸(۱۰۵)، ۲۱۱-۲۴۴. <https://doi.org/10.22034/mr.2021.441>

رضاپور، دانیال؛ سیمبر، رضا؛ و جانسیز، احمد. (۱۴۰۰). راهبردهای ژئوپلیتیکی اتحادیه اروپا و آمریکا در اوراسیای بزرگ: با تأکید بر بحران اوکراین و دریای جنوبی چین. پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، ۶(۱)، ۴۷-۶۲. <https://doi.org/10.22067/pg.2021.27065.0>

رضاپور، دانیال؛ و هدایتی شهیدانی، مهدی. (۱۴۰۰). دیپلماسی انرژی اتحادیه اروپا در قبال جمهوری آذربایجان: اهداف و دستاوردها. رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۲(۲)، ۱۵۱-۱۷۸. <https://doi.org/10.29252/piaj.2021.100839>

رئیس‌نژاد، آرش. (۱۴۰۰). کمر بند زمینی راه ابریشم نوین و ژئوپلیتیک آسیای مرکزی. پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، ۱۰(۱)، ۱۱۹-۱۴۲. <https://doi.org/10.22067/irlip.2021.69448.1050>

زحمتکش، حسین؛ صوراناری، حسین؛ و ستارزاده، احمد. (۱۳۹۵). خوانشی انتقادی از ابعاد سیاسی شده نظریه جامعه و جهانی شدن شبکه‌ای مانوئل کاستلز. پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۶(۲۰)، ۲۵۵-۲۸۴.

سازمند، بهاره؛ و شمس، سعیده. (۱۳۹۴). جایگاه منابع انرژی دریای خزر در راهبرد آسیای مرکزی و قفقازی اتحادیه اروپا. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۸(۲)، ۲۷۳-۲۸۷. <https://doi.org/10.22059/jcep.2015.56851>

شفیعی، عباس؛ پوستین‌چی، زهره؛ قربانی شیخ‌نشین، ارسلان؛ و خداوردی، حسن. (۱۴۰۱). نقش مؤلفه‌های فرهنگی-اجتماعی در روابط اسرائیل با آذربایجان، قزاقستان و ترکمنستان و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰). جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳(۴)، ۵۸۸-۶۱۰. <https://doi.org/10.30510/psi.2021.288021.1763>

صادقی‌زاده، سلمان. (۱۳۹۹). نقدی بر کتاب شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۰(۹)، ۱۴۳-۱۶۶. <https://doi.org/10.30465/crtls.2020.30078.1779>

صباغیان، علی؛ و رسولی، رؤیا. (۱۴۰۰). تحلیل پایداری روابط انرژی روسیه و اتحادیه اروپا پس از بحران اوکراین از دیدگاه نظریه وابستگی متقابل. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۴(۱)، ۱۷۷-۲۰۱. <https://doi.org/10.22059/jcep.2020.280927.449842>

- فاطمی نژاد، سید احمد. (۱۴۰۲). جنگ روسیه و اوکراین: بازگشت به قدرت سخت در نظام بین‌الملل. چشم انداز نظام قدرت جهانی، ۲۰۲۳، تهران.
- قاسمی، فرهاد. (۱۴۰۰). سیستم‌های بین‌المللی پیچیده-آشوبی و نظریه نوین دیپلماسی دفاع شبکه‌ای. پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، ۱۰(۱)، ۲۶۳-۲۹۵. <https://doi.org/10.22067/irlip.2021.68320.1017>
- واعظی، طیبه؛ و خزائی، امید. (۱۴۰۰). ابتکار یک کمر بند و یک راه؛ تقویت رقابت یا همکاری چین و روسیه در آسیای مرکزی در حوزه انرژی (۲۰۱۹-۲۰۱۴). مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۴(۱)، ۱۲۷-۱۵۱. <https://doi.org/10.22059/jcep.2021.310345.449953>
- ولی‌زاده، اکبر؛ و صادقی، مهدی. (۱۴۰۰). کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر و جایگاه ایران در ژئوپلیتیک انرژی قفقاز جنوبی. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۴(۱)، ۱۵۳-۱۷۶. <https://doi.org/10.22059/jcep.2020.311072.449956>

References

- Abbasi, Shahid, & Hina, Ghulam. (2021). *Russian Foreign Policy in Eurasia and Re-Sovietisation of Ukraine under Putin*. Progressive Research Journal of Arts & Humanities (PRJAH). <https://doi.org/10.51872/PRJAH.VOL3.ISS1.78>
- Bremer, Stuart. (1992). Dangerous Dyads. *Journal of Conflict Resolution*, 36, 309-341. <https://doi.org/10.1177/0022002792036002005>
- Bueger, C., Edmunds, T., & Ryan, B. (Eds.). (2020). *Maritime Security: Contemporary Issues*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-31749-2>
- Bueger, C. (2015). What is maritime security? *Marine Policy*, 53, 159-164. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2014.12.005>
- Dadandish, P., & Chiyavash, S. (2021). Geoeconomic functions of corridor diplomacy in Iran's foreign policy. *Journal of Political and International Approaches*, 13(4), 15-36.
- European Commission. (2024). *EU trade relations with Kazakhstan*. Retrieved June 2025, from EU Trade policy website.
- Gökçe, Özge; Hatipoğlu, Emre; & Soytaş, Mehmet. (2021). The pacifying effect of energy dependence on interstate conflict: A Large-N analysis. *Energy Research and Social Science*, 78, 102133. <https://doi.org/10.1016/J.ERSS.2021.102133>
- Griffiths, Steven. (2019). Energy diplomacy in a time of energy transition. *Energy Strategy Reviews*. <https://doi.org/10.1016/J.ESR.2019.100386>

- Heckman, James. (2005). 1. The Scientific Model of Causality. *Sociological Methodology*, 35, 1–97. <https://doi.org/10.1111/j.0081-1750.2006.00164.x>
- Kabylda, A., Turčeková, N., Čeryová, D., Belinska, S., & Valentini, F. (2020). Future of oil and gas trade of Kazakhstan in the European Union context: Application of time series analysis. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 9(2), 55–60. <https://doi.org/10.2478/vjbsd-2020-0011>
- Kakoulaki, G., Szabo, S., F, F., Taylor, N., Gracia-Amillo, A., Kenny, R., Ulpiani, G., Chatzipanagi, A., Gkoumas, K., & Jäger-Waldau, A. (2024:16). European transport infrastructure as a solar photovoltaic energy hub. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2024.114344>
- Kennedy, Paul. (1988). The Influence and the Limitations of Sea Power. *International History Review*, 10, 2–17. <https://doi.org/10.1080/07075332.1988.9640465>
- Knutsen, Torbjorn. (2014). Halford J. Mackinder, Geopolitics, and the Heartland Thesis. *The International History Review*, 36, 835–857. <https://doi.org/10.1080/07075332.2014.941904>
- Krickovic, Andrej. (2015). When Interdependence Produces Conflict: EU–Russia Energy Relations as a Security Dilemma. *Contemporary Security Policy*, 36, 26–33. <https://doi.org/10.1080/13523260.2015.1012350>
- Kuehn, John. (2011). *Mahan, Captain Alfred T. (1840–1914)*. <https://doi.org/10.1002/9781444338232.WBEOW378>
- Latsabidze, Archil. (2022). The role of the Caspian Sea region in the global energy security system. *The Near East and Georgia*. <https://doi.org/10.32859/neg/14/131-149>
- Mirzekhanov, Kamol. (2023). Challenges and Prospects for Turkmenistan’s Engagement with the US and EU. *ISTORIYA*. <https://doi.org/10.18254/s207987840024935-7>
- Rong, Bin. (2021). 6G: The Next Horizon: From Connected People and Things to Connected Intelligence. *IEEE Wireless Communications*, 28, 8–8. <https://doi.org/10.1109/mwc.2021.9615100>
- San-Akca, Belgin; Sever, Sibel; & Yilmaz, Sinem. (2020). Does natural gas fuel civil war? Rethinking energy security, international relations, and fossil-fuel conflict. *Energy Research & Social Science*, 70, 101690. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101690>
- Shafiq, Sarah; Albrecht, Kyle; & LeRoux, Kelly. (2023). Extending the Interdependence Theory to Local Public Service Provision: Evidence

from Iowa. *Nonprofit Policy Forum*, 14, 255–278.
<https://doi.org/10.1515/npf-2022-0036>

Wavell Room. (2023). Russian Energy and European Response Post-Ukraine War

Woerther, Frédéric. (2022). (P.) Destrée Aristote. Poétique (GF n°1637 - Philosophie). Paris: Flammarion, 2021. Pp. 272. €20.43. 9782080712295. *The Journal of Hellenic Studies*, 142, 442–443.
<https://doi.org/10.1017/S0075426922000921>

Translated References into English

Adami, A., Fallah, M., & Momeni, M. R. (2020). *Development model of the Republic of Kazakhstan (2010–2020)*. *Central Eurasian Studies*, 13(2), 345–370. <https://doi.org/10.22059/jcep.2020.303253.449929>. [In Persian]

Asloli, G., & Navakhti-Moghadam, A. (2021). *Opportunities and challenges of Iran–Turkmenistan geoeconomic cooperation*. *Iranian Journal of International Politics*, 9(2), 334–364.
<https://doi.org/10.22067/irlip.2021.21346.0>. [In Persian]

Basirinia, A., Hasani-Far, A. R., & Latifian, Y. (2024). *Formulating strategic scenarios for energy resource exchanges in the Persian Gulf after the Russia–Ukraine war: A foresight approach*. *Foreign Relations*, 16(1), 201–226. [In Persian]
<https://doi.org/10.22034/fr.2024.416708.1439>

Pourahmadi-Meybodi, H., & Feyzollahi, M. (2023). *Escalation of tension in Karabakh and the challenge of Iran’s regional interests (2020–2023)*. *Central Eurasian Studies*, 16(2), 75–100.
<https://doi.org/10.22059/jcep.2024.370397.450191>. [In Persian]

Jafarzadeh, A., Abdoli, G., & Javan, A. (2020). *Bargaining power of gas export options from the Southern Corridor to Europe*. *Iranian Economic Research*, 25(84), 1–34. <https://doi.org/10.22054/ijer.2020.47943.810>. [In Persian]

Daraj, H. (2023). *Examining the dimensions of multi-faceted and balanced foreign policy of Kazakhstan*. *Foreign Policy*, 37(3), 117–146. [In Persian]

Dehghani, E., Sadegh, M., & Shirzadi, R. (2021). *The role of gas exports in expanding Iran’s relations with neighboring countries and fostering regional convergence*. *Parliament and Strategy*, 28(105), 211–244.
<https://doi.org/10.22034/mr.2021.441>. [In Persian]

Reza-Pour, D., Simbar, R., & Jancis, A. (2021). *Geopolitical strategies of the EU and the USA in Greater Eurasia: Emphasis on the Ukraine crisis and the South China Sea*. *Political Geography Research*, 6(1), 47–62.
<https://doi.org/10.22067/pg.2021.27065.0>. [In Persian]

- Reza-Pour, D., & Hedayati Shahidani, M. (2021). *EU energy diplomacy toward Azerbaijan: Goals and achievements*. Political and International Approaches, 12(2), 151–178. <https://doi.org/10.29252/piaj.2021.100839>. [In Persian]
- Raeisinajad, A. (2021). *The New Silk Road land belt and Central Asian geopolitics*. Iranian Journal of International Politics, 10(1), 119–142. [In Persian] <https://doi.org/10.22067/irlip.2021.69448.1050>
- Zahmatkesh, H., Sooranari, H., & Satarzadeh, A. (2016). *A critical reading of the politicized dimensions of Manuel Castells' theory of networked society and globalization*. International Relations Research, 6(20), 255–284. [In Persian]
- Sazmand, B., & Shams, S. (2015). *The role of Caspian Sea energy resources in EU strategy toward Central Asia and the Caucasus*. Central Eurasian Studies, 8(2), 273–287. <https://doi.org/10.22059/jcep.2015.56851>. [In Persian]
- Shafiei, A., Postinchi, Z., Ghorbani Sheikhneshin, A., & Khodaverdi, H. (2021). *The role of socio-cultural factors in Israel's relations with Azerbaijan, Kazakhstan, and Turkmenistan and its impact on Iran's national security (2011–2020)*. Iranian Political Sociology, 3(4), 588–610. <https://doi.org/10.30510/psi.2021.288021.1763>. [In Persian]
- Sadeghizadeh, S. (2020). *A critique of the book "Networks of Rage and Hope": Social movements in the internet age*. Critical Review of Humanities Texts and Programs, 20(9), 143–166. <https://doi.org/10.30465/crtls.2020.30078.1779>. [In Persian]
- Sabbaghian, A., & Rasouli, R. (2020). *Sustainability analysis of Russia–EU energy relations after the Ukraine crisis from the perspective of interdependence theory*. Central Eurasian Studies, 14(1), 177–201. [In Persian] <https://doi.org/10.22059/jcep.2020.280927.449842>
- Fateminajad, S. A. (2023). *Russia–Ukraine war: Return of hard power in the international system*. Global Power System Outlook, Tehran. [In Persian]
- Ghasemi, F. (2021). *Complex-chaotic international systems and the new theory of networked defense diplomacy*. Iranian Journal of International Politics, 10(1), 263–295. <https://doi.org/10.22067/irlip.2021.68320.1017>. [In Persian]
- Vaezi, T., & Khazaei, O. (2021). *Belt and Road Initiative: Strengthening competition or cooperation of China and Russia in Central Asia's energy sector (2014–2019)*. Central Eurasian Studies, 14(1), 127–151. [In Persian] <https://doi.org/10.22059/jcep.2021.310345.449953>

Valizadeh, A., & Sadeghi, M. (2020). *Convention on the legal regime of the Caspian Sea and Iran's position in South Caucasus energy geopolitics*. *Central Eurasian Studies*, 14(1), 153–176. <https://doi.org/10.22059/jcep.2020.311072.449956> [In Persian]

استناد به این مقاله: موسی‌زاده، محمد جواد، شفیعی، بابک و متقی دستنایی، افشین. (۱۴۰۴). تأثیرات جنگ اوکراین بر راهبرد انرژی اروپا در حوزه خزر و چالش‌های آن برای دیپلماسی منطقه‌ای ایران. *تعاملات دیپلماتیک*، ۳ (۹)، ۱۰۹-۱۳۸.

doi: 10.22034/dpiq.2025.519375.1035

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License